

ARETE

Politik Felsefe Dergisi
Journal of Political Philosophy

Arete Politik Felsefe Dergisi | Cilt: 3, Sayı: 1, 2023
Arete Journal of Political Philosophy | Vol: 3, Issue: 1, 2023

Makale Gönderim Tarihi | Received: 17.03.2023
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 01.05.2023
Çeviri | Translation

www.aretejournal.org

Tarih ve Sınıf Bilinci'nden Aydınlanmanın Diyalektiği'ne... ve Geriye*

Slavoj ŽIŽEK

(İngilizceden Türkçeye Çeviren: Bartu ŞANLI)**

Özet

Tarih ve Sınıf Bilinci (1923) eseri, sınıf siyaseti ve proleteryanın konumu gibi politik sorunları tartışırken, bunun yanında ortodoks Marksizm'in en sert tepki gösterdiği kitapların başında yer almaktadır. Hegelci-Marksizm geleneğinin belirleyici momentlerini serimleyen eserin yönteminin bir devamlılık sağlayabildiği ise tartışma konusudur. Žižek, bu sorunu ele almaktadır. *Tarih ve Sınıf Bilinci'nden Aydınlanmanın Diyalektiği'ne* geçiş, yöntem tartışmasının ötesinde ne

* İngilizceden çevirisi sunulan makalenin orijinal metni için bakınız: Žižek, Slavoj. "From History and Class Consciousness to the Dialectic of Enlightenment... and Back", *New German Critique*, Autumn (2000), 107-123.

** Yüksek Lisans Öğrencisi | Graduate Student

Felsefe Bölümü, Fen Edebiyat Fakültesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi | The Department of Philosophy, Faculty of The Science and Letters, Mimar Sinan Fine Arts University.
bartusanli9@gmail.com

Doi: <http://dx.doi.org/10.47614/arete.pfd.84>

Žižek, S. (2023). Tarih ve Sınıf Bilinci'nden Aydınlanmanın Diyalektiği'ne... ve Geriye. (Bartu Şanlı, Çev.). *Arete Politik Felsefe Dergisi*. 3(1). 66-82.

anlam ifade etmektedir? Žižek, bu makalede iki eser arasındaki farklılığın (Sınıf siyasetine karşı Antropolojik yöntem) Eleştirel Teori açısından reel-politik olarak hangi sonuçlar doğurduğunu ve neye işaret ettiğini sorgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Dolayım, SSCB, Stalinizm, Hegelci-Marksizm

Georg Lukács'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci* (1923) kitabı, Marksizm tarihindeki birkaç sahici olaydan birisidir. Bugün, bu kitabı geçmiş bir dönemin garip bir kalıntısı olarak deneyimlemekten başka bir şey yapamayız. Öyle ki, daha sonraki Marksist nesilde bu kitabın sahip olduğu somut travmatik etkiyi hayal etmek bile zordur. Lukács, Thermidorcu dönemde -yani 1930'lu yıllardan itibaren- can havliyle bu kitapla arasına mesafe koymaya çalışmış, onu yalnızca tarihsel bir ilginin belgesi olarak sınırlandırmayı denemiş ve *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nin 1967 tarihli yeni baskısında yer alan uzun eleştirel önsözünde bunu kabullenmiştir. Bu “resmî” yeniden baskı ortaya çıktığından beri kitap “hortlayan” bir entite olarak bir tür yeraltındaki hayaletimsi bir varlığa öncülük ederken, 1960'lardaki Alman öğrenciler arasında korsan baskıları dolaşmış ve bazı nadir çevirilerde okunabilir hâle gelmiştir (1959'daki efsanevi Fransızca baskı gibi). Artık ilga edilmiş olan ülkem Yugoslavya'da, *Tarih ve Sınıf Bilinci* referansı Praxis dergisi çevresindeki bütün eleştirel Marksist çevrenin ritüele dönmüş *signe de reconnaissance*¹ olarak işlev görmekteydi. Lukács'ın Engels'in “doğanın diyalektiği” kavramına yönelik saldırısı “diyalektik materyalizmin” merkezi doktrini olarak bilginin “yansıtma” teorisine eleştirel bir itiraz olması bakımından ciddi bir kıymete sahiptir. Bu etki, Marksist çevrelerle sınırlı değildir: Heidegger bile açıkça *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nden etkilenmiştir çünkü *Varlık ve Zaman*'da buna dair birkaç açık ipucu vardır. Son paragrafta Heidegger, Lukács'ın “şeyleşme” eleştirisine açık bir tepki içinde cevap verir: “Uzun bir süredir ‘bilincin şeyleşmesi’ tehlikesinden haberdarız. Ancak, şeyleşme [*Verdinglichung*] ne anlama gelmektedir? Kökeni nereden gelmektedir? ‘Bilinç’ ve ‘şey’ arasındaki fark, ontolojik problematiğin temelli bir düzenlenişi için yeterli midir?”²

Tarih ve Sınıf Bilinci, Lukács'ın daha sonraki büyük Hegel karşıtı antipodu Louis Althusser tarafından yazılan *Marx İçin* gibi travmatik bir eserle kıyaslanabilecek yarı

¹ signe de reconnaissance: tanınma işareti (ç.n.)

² Martin Heidegger, *Sein Und Zeit* (Tübingen: Max Niemeyer, 1963) s.437. [Türkçesi için bkz. Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Aziz Yardımlı, 2004.]

mitik bir yasak kitap olarak kült statüsünü nasıl elde etmiştir?³ İlk akla gelen cevap elbette, bütün Batı Hegelci Marksizmi'nin kurucu metinleriyle karşı karşıya olduğumuzdur. Kitap angaje bir devrimci duruşu, daha sonra Eleştirel Teori olarak adlandırılan farklı akımlar tarafından bugünün Kültürel Çalışmaları'na kadar geliştirilen konularla birleştirmektedir. (Bütün toplumsal yaşamın yapısal bir özelliği olarak “meta fetişizmi” kavramı, “şeyleşme” ve “araçsal akıl” vb.). Bununla birlikte daha yakın bir bakışla, şeylerin kendisi hafif tertip farklı bir ışıktadır: *Tarih ve Sınıf Bilinci* (Daha doğrusu, *Lenin* ile ilgili 1925'teki yazdıkları da dahil olmak üzere 1915'ten 1930'a kadarki yazıları ve *Etik ve Politika* başlığı altında 1960'larda yayımladığı diğer kısa yazı dizisi) ve Batı Marksizminin sonraki nesli arasında radikal bir kırılma mevcuttur. *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nin paradoksu (Batılı post-politik bakışımız için), felsefi olarak olağanüstü karmaşık ve dönemindeki hiçbir Marksist düşüncenin en yüksek başarısıyla dahi karşılaştırılamayacak bir kitaba sahip olmamızda yatmaktadır. Yine de bu kitap, bütünüyle sürmekte olan politik bir mücadeleye bağlıdır ve yazarın kendisinin radikal bir şekilde Leninist politika deneyimi üzerine derin bir düşüncesini ifade eder (diğer şeyler arasında, Lukács'ın 1919'da Béla Kun'un uzun sürmeyen Macar Komünist Hükümeti'nin Kültür Komiseri olması vardır). Paradoks, “standart” Frankfurt Okulu'nun Batı Marksizmi'ne göre, *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nin çok daha politik olarak angaje ve felsefi olarak kat kat fazla spekülasyon Hegelci oluşundadır (Frankfurt Okulu üyelerinin her daim endişe verici bir mesafede durdukları tarihin özne-nesnesi olarak proletarya kavramına bakılabilir). Şayet Leninizm'in veya Leninist Parti'nin bir filozofu varsa, bu kişi Rosa Luxemburg'un ünlü eleştirisi karşısında Sovyet iktidarının ilk yıllarındaki “demokratik olmayan” özellikleri bile savunan ve bu doğrultuda elinden gelen her şeyi yapan erken dönem Marksist Lukács'tır. Lukács, Luxemburg'u somut devrimci bir durumun taleplerini olanaklı stratejilerden birisi olarak kabul etmek veya itiraz etmek yerine formel demokrasiyi “fetişleştirmek” ile suçlamıştır. Ayrıca bugün bu bakış açısının silinip

³ Paradoksal olarak, ikisi de Marksist olsa da Althusser için Lukács; Lukács için ise Althusser tipik bir Stalinisttir. Althusser ve post-Althusserciler için, Lukács'ın yarı-Hegelci Özne olarak Komünist Parti kavramı Stalinizm'i meşrulaştırmaktadır. Lukács'ın takipçileri için ise Althusser'in yapısalcı “teorik anti-hümanizm”i, yabancılaşma ve şeyleşmenin bütün problemlerini reddetmesiyle insan özgürlüğünün Stalinist bir aldırışsızlığına katkı sunmaktadır. Bu çatışmanın ayrıntılarına girmenin yeri burası olmasa da, bu paradoks her iki Marksistin de rakibinin bakış açısından dışlanmış önemli bir sorunsalı nasıl dile getirdiğini vurgular: Bu, Althusser için ideolojinin maddi varoluşu olarak Devletin İdeolojik Aygıtları iken Lukács için, tarihsel eylem kavramıdır. Dahası, iki tane benzer ancak kendine özgü yaklaşım arasında bir “sentez” oluşturmak kolay bir yol değildir. Belki daha da ileri gitmenin yolu, Batı Marksizminin bir diğer büyük kurucu figürü Antonio Gramsci yoluyla olacaktır.

gitmesinden ve “tüketim toplumu”nun muhafazakâr eleştirmenleri tarafından bile uzun süre önce benimsenen baskın temalardan olan “şeyleşme” ve “araçsal akıl” hakkında uyarılarda bulunan Lukács’ın kibarlaştırılmış ve politika ile ilgisi kesilmiş Kültür eleştirmenine indirgenmesinden kesinlikle kaçınılmalıdır.

Batı Marksizmi’nin kökündeki bir metin olarak *Tarih ve Sınıf Bilinci* bir istisnadır ve bir kez daha Schelling’in “başlangıç, kendisiyle başlayan şeyin olumsuzlanmasıdır” ifadesini onaylamaktadır. Bu istisnai pozisyon nasıl merkezi hâle gelmiştir ? Alain Badiou’nun “1917 Olay’ı” olarak adlandırdığı şey 1920’lerin ortalarında potansiyellerini tüketmeye başlar ve Thermidorcu bir dönemeç sürecine girer. “1917’nin devrimci sekansının” (Badiou) doyum noktasıyla birlikte Lukács’ın *Tarih ve Sınıf Bilinci* gibi doğrudan bir teorik-politik bağlılık imkânsız hâle gelmiştir. Sosyalist hareket açık bir şekilde Sosyal Demokrat parlamenter reformizm ve yeni Stalinist ortodoksi arasında bir ayrım yaparken bu sırada bu iki taraftan herhangi birisini açıkça kabullenmekten imtina eden Batı Marksizmi, doğrudan bir politik bağlılık duruşu göstermekten kaçınmıştır ve geleneği erken dönem Frankfurt Okulu’ndan günümüz Kültürel Çalışmaları’na kadar uzanan yerleşik akademik çarkın bir parçası hâline gelmiştir. 1920’lerin Lukács’ından onları ayıran temel fark burada yatmaktadır. Öbür taraftan, Sovyet felsefesi gitgide “gerçekten varolan sosyalizm”in meşru hâle gelmiş ideolojisi olarak “diyalektik materyalizm” biçimini varsaymıştır. Felsefede Thermidorcu Sovyet ortodoksisinin kademeli yükselişinin işaretleri, Lukács ve aynı yıl içinde yayımlanmış *Tarih ve Sınıf Bilinci*’nin bir tür eş parçası olan *Marksizm ve Felsefe*’nin yazarı, onun teorik yoldaşı Karl Korsch üzerine gerçekleşen kötü niyetli saldırılardır.

Bu gelişmenin dönüm noktası, 1924’teki Komintern’in beşinci kongresidir (Lenin’in ölümünden sonraki ilk kongre) ve ayrıca Avrupa’daki devrimci çalkalanma çağının sona erdiğinin, Sosyalizmin kendi adına Rusya’da hayatta kalmak zorunda olduğunun belli olmasıdır. Bu kongredeki ünlü girişiminde Zinovyev, aşağılayıcı bir şekilde Lukács, Korsch ve diğer “profesörler”i ima ederken onların “aşırı Solcu” sapmalarına yönelik kışkırtıcı anti-entelektüalist bir saldırıdan da geri durmamıştır ve Lukács’ın “revizyonizm”ini eleştirel bir şekilde reddeden Macaristan Partisi’nden - Lukács’ın- yoldaşı Laszlo Rudas’ı destekler. Hemen ardından, Lukács ve Korsch’un temel eleştirileri Abram Deborin ve o dönem Sovyetler Birliği’nde baskın olan felsefi okuldan kaynaklanmaktadır (sonraları “idealist Hegelci” olarak tasfiye edilmiş olsa da).

Marksist felsefe kavramını evrensel bir diyalektik yöntem olarak sistematik bir şekilde geliştiren ilk kişilerdi ve doğal ya da toplumsal fenomenlere uygulanabilecek genel kanunları ayrıntılandırmışlardır. Marksist diyalektik böylece, doğrudan bağlı bulunduğu pratik-devrimci tutumdan yoksun kalmaktadır ve bilimsel bilginin evrensel kanunlarıyla ilgilenen genel bir epistemoloji teorisine dönüşmektedir. Korsch'un bu tartışmaların sonucunda not ettiği gibi Komintern'den ve "revizyonist" Sosyal-Demokratik çevrelerden gelen eleştiriler, yani resmi değişmez düşmanlar, temel olarak Lukács ve Korsch'un "özelcilik" olarak adlandırdıkları karşı argümanlarının ta kendisini tekrar etmektedir (Marksist teorinin pratik-merkezli karakteri). Marksizmin, nihai var olma nedeni [*raison d'être*] tarihsel olmayan (evrensel) diyalektik yasası içindeki pragmatik politik Parti kararları için olguyu meşrulaştırmanın sonrasında onu desteklemek olan bir devlet ideolojisine dönüştüğü sırada, böyle bir pozisyon kabul edilemez. Semptom, diyalektik materyalizmin "işçi sınıfının dünya görüşü [*Weltanschauung*]" olduğu kavramın ani ıslahıdır. Marx için olduğu gibi Lukács ve Korsch için de, "dünya görüşü" tanımı gereği, Marksist devrimci bir angaje teorinin desteklemek zorunda olduğu ideolojinin "tefekküre dalmış" duruşunu belirtir.

Evert Van der Zweerde⁴, detaylı bir biçimde "işçi sınıfının bilimsel dünya görüşü" olarak diyalektik materyalizmin Sovyet felsefesinin ideolojik işlevi olduğunu tarif eder. Kendinden menkul bir ideoloji olmasına rağmen, *iddia edildiği gibi bir ideoloji değildir*. Politik eylemleri *harekete geçirmek yerine meşrulaştırmaktadır; inanılan değil, aksine ritüel olarak sahnelenendir*. "Bilimsel ideoloji" olarak iddiası ve böylece toplumsal durumların "doğru yansıtma"sı, toplumsal gerçekliği "yanlış" bir yol ile "yansıtan" Sovyet toplumunda "normal" bir ideolojinin imkânını *olanaksızlaştırmıştır*. Adı kötüye çıkmış "diamat"a özgün bir felsefi sistem olarak davranırsak bütünüyle hedefimizi kaybederiz. Bir ritüel olarak sahnelenen gücün meşrulaştırılma aracıdır ve böylece güç ilişkilerinin sıkı tuzağı [*thick cobweb*] bağlamında konumlandırılmıştır. Sosyalizm altındaki Rus felsefesinin iki prototipi I.İljenkov ve P. Losev'in farklı kaderi, burada simgeseldir. Losev, SSCB'de Marksizmin açıkça reddedildiği ve "anlamsız" olan diyalektik materyalizmi ıskartaya çıkartan son kitabın (1929) yazarıydı. Bununla birlikte kısa bir hapis cezasının ardından akademik kariyerini sürdürmesine izin verildi ve İkinci

⁴ Bkz.Evert Van der Zweerde, *Soviet Historiography of Philosophy* (Dordrecht: Kluwer, 1997).

Dünya Savaşı boyunca ders vermeye başladı. Hayatta kalması için “reçete”, eski Yunan ve Romalı yazarlara odaklanan özel bir disiplin olarak felsefe (estetik) tarihine geri çekilmiş olmasıdır. Geçmiş düşünürleri yorumlayarak ve bu yorumlar üzerine raporlar sunma kılığı altında, gizlice kendi ruhani tezlerini sokuştururken öbür tarafta kitaplarının önsözlerinde Kruşçev veya Brejnev’den bir ya da iki alıntıyla resmi ideolojiye inanıyormuş numarası yapmaktadır. Bu açıdan, Sosyalizm’in bütün dönüşümlerine karşı hayatta kalmıştır, Komünizm’in sonunu görmek için yaşamış ve sahici Rus ruhâni mirasının büyük kadim adamı (!) olarak selamlanmıştır. Öbür taraftan harikulade diyalektikçi ve Hegel uzmanı Iljenkov, samimi bir Marksist-Leninist olarak esrarengiz bir figürdür. Bu nedenle, gittikçe aforoz edilmiş ve sonunda da intihara sürüklenmiştir. İdeolojinin etkin bir şekilde nasıl işlediğini gösteren daha iyi bir ders var mıdır?

1930’ların ilk yıllarındaki kişisel Thermidor hareketinde Lukács da geriye çekilmişti, Güzel Ruh’un Hegelci eleştirisine dayanarak Stalinist politikaya verdiği açık desteği gerekçelendirerek yönünü Marksist estetik ve edebiyat teorisinin daha özgül sularına kırmıştır. Bütün beklenmedik zorlukları da içine alan Sovyetler Birliği, Ekim Devrimi’nin bir sonucudur ve ellerini temiz tutan Güzel Ruh’un konforlu pozisyonundan onu kınamak yerine, kişi cesur bir şekilde “şimdiki zamanın çarmihinde kalbiyle barışmalıdır” (Hegel’in post-devrimci barışma formülü). Adorno zincirlerin tıngırtısını dünya tininin adımlarının sesi zanneden ve sonuç olarak Doğu Avrupa’nın Komünist ülkelerinde birey ve toplum arasındaki “zoraki uzlaş”ı onaylayan birisi olarak *bu* Lukács’ı, alaycı bir şekilde tanımlarken bütünüyle haklıdır.⁵

Lukács’ın kaderi yine de bizi Stalinizm’in doğuşunun farklı problemleriyle yüzleştirir. “1917 Olayı”nın sahici devrimci ateşliliğiyle daha sonraki Stalinist Thermidor’u karşılaştırmak oldukça kolaydır -gerçek problem “oradan buraya nasıl gelineceğine” ilişkindir. Alain Badiou’nun altını çizdiği gibi, bugünün büyük görevi Ekim Olayı’nın muhteşem özgürlükçü potansiyelini reddetmeden, her devrimin, devrilen eski toplumsal düzenden daha kötü bir baskıyı gerektirdiğini dikte eden radikal özgürleştirici politikanın “totaliteryen” potansiyellerinin eski liberal boşboğazlığına düşmeden Leninizm’den Stalinizm’e geçişin zorunluluğunu düşündürmektir. Stalinizm’in

⁵ Bkz. Theodor W. Adorno, “Erpresste Versöhnung” *Noten zur Literatur* (Frankfurt/Main: Suhrkamp 1974) 278 [Türkçesi için bk: Georg Lukács vd, “Georg Lukács’ın Realizmin Yanlış Anlaşılmasına Karşı Kitabı Üzerine”, içinde *Estetik ve Politika*, çev. Elçin Gen, İletişim Yayınları, s.223-261 (ç.n.)]

yükselişinin Leninist devrimci mantığının bir sonucu olduğu kadar, “Rus gerikafalılığı” ve kitlelerin “Asyatik” ideolojik duruşu gibi bazı tekil dışsal zararlı etkilerin sonucu olmadığını kabul ederken, politik sürecin mantığının somut analizine her koşulda sadık kalınmalı; yarı antropolojik veya “araçsal akıl” gibi felsefi bir genel kavrama hemen müracaat etmekten kaçınılmalıdır. Bu jesti onayladığımız an Stalinizm özgünlüğünü, kendine özgü politik hareketini kaybeder ve bu genel kavramın bir başka örneğine dönüşür. Bu jest, Heidegger’in *Metafiziğe Giriş* kitabındaki ünlü görüşte örneklendirilmiştir: çığır açıcı tarihsel bir bakış açısından, Rus Komünizmi ve Amerikancılık, “metafizik olarak aynıdır”.

Batı Marksizmi içinde, somut sosyo-politik analizden felsefi-antropolojik genellemeye bu vahim geçişi gerçekleştiren elbette Adorno ve Horkheimer’in *Aydınlanmanın Diyalektiği*’nin yanı sıra Horkheimer’in daha sonra “araçsal aklın eleştirisi” üzerine yazdığı sayısız makaleydi. Bu değişim, şeyeleştirici araçsal aklın artık somut kapitalist toplumsal ilişkilerde temellenmesini değil, hemen hemen fark edilmeden onların neredeyse-transandantal “ilkesi” ya da “temeli” haline gelmesini gerektirmektedir. Bu değişimle sıkı sıkıya bağlantılı olarak, Frankfurt Okulu geleneğinde Stalinizmle teorik yüzleşmenin neredeyse olmaması, Faşist Anti-semitizme olan daimi saplantının açık bir tezatıdır. Bu kuralın istisnaları çok şey anlatmaktadır. Franz Neumann’ın 1930’ların ve 1940’ların alışılmış biçimindeki bir Nasyonal Sosyalizm çalışması olan *Behemoth*, aynı bürokratik, küresel olarak örgütlenen ve “yönetilen” topluma eğilen üç büyük dünya sistemi -yeni doğmakta olan Yeni Düzen kapitalizmi, Faşizm ve Stalinizm- önermektedir. Herbert Marcuse’nin tutkulu ve tartışmaya açık bir şekilde en kötü kitabı olan *Sovyet Marksizmi*, hiçbir açık bağlılığı olmamasıyla Sovyet ideolojisinin garip bir şekilde tarafsız analizini teklif eder. Son olarak, ortaya çıkan birbirine karşıt fenomenler üzerine uzun uzun düşünen, Komünist rejime direnişin bir alanı olarak sivil toplum kavramını detaylandırmaya çalışan bazı Habermasçı girişimler vardır. Politik olarak ilgi çekici olsalar da, Stalinist “totaliteryanizm”in özgünlüğünün ikna edici bir küresel teorisini sunmamışlardır.⁶ Frankfurt Okulu klasik yazarlarının Komünizme çok açık bir şekilde karşı çıkmak istemedikleri, çünkü bunu yaparak kendi içlerindeki pro-kapitalist Soğuk Savaş savaşılarının ekmeğine yağ sürecekları şeklindeki

⁶ Bkz. Temsili bir örnek için: Andrew Arrato ve Jean L. Cohen, *Civil Society and Political Theory*, (Cambridge: MIT, 1994)

standart mazeretin yetersiz olduğu açıktır. Mesele, resmi anti-komünizmin hizmetine sokulma korkusunun, onların gizliden gizliye nasıl pro-komünist olduklarını kanıtlaması değil, tam tersidir. Soğuk Savaş'taki konumlarını gerçekten baltalamış olsalardı, Batı liberal demokrasisini seçerlerdi (Horkheimer'in bariz bir biçimde son yazılarından bazılarında yaptığı gibi). Alman Demokratik Cumhuriyeti'ndeki "eleştirel demokratik sosyalist muhalefet" Parti yönetimini eleştirirken, Batı sistemiyle olan bu nihai dayanışma, gerçekten tehdit altındayken, bir şekilde kamuoyu önünde kabul etmekten utandıkları şeydir. Ancak durumun ciddileştiği ve Sosyalist sistem gerçekten tehdit altına girdiği anda, onlar (Brecht 1953'te Doğu Berlin'deki işçi gösterilerine, Christa Wolf 1968'de Prag Baharı'na atfen) sistemi açıkça desteklediler.... "Stalinizm" (var olan gerçek sosyalizm) bu nedenle Frankfurt Okulu için travmatik bir konudur ve bu konuda sessiz kalınmalıdır. Bu sessizlik, "radikal" Solcu eleştirinin resmi örtülerini kaybetmeksizin, altta yatan liberal Batı demokrasisiyle dayanışmalarının istikrarsız pozisyonlarını sürdürmek için onlar adına tek yoldu. Bu dayanışmayı açıkça kabul etmek, onları "radikal" atmosferlerinden mahrum bırakacak ve Soğuk Savaş'ın anti-Komünist Solcu liberallerinin bir başka versiyonuna dönüştürecektir; "var olan gerçek Sosyalizm"e ziyadesiyle anlayış göstermek ise, onları kabullenmedikleri temel bağlılıklara ihanet etmeye zorlayacaktır.

Stalinizm'in yükselişini açıklama görevi bu yazının çok ötesinde olsa da, insan kısa bir ön açıklama yapma riskini göze almak istiyor. Her Marksist, Lenin'in *Felsefe Defterleri*'nde Hegel'in *Mantık Bilimi*'ni detaylı bir şekilde okumamış ve incelememiş birisinin Marx'ın *Kapital*'ini gerçekten anlayamayacağı iddiasını hatırlar. Aynı satırlar boyunca, insan Hegel'in *Mantık*'ındaki "Yargı" ve "Tasım" bölümlerini detaylı bir şekilde okumamış ve incelememiş hiç kimsenin Stalinizmin ortaya çıkışını kavrayamayacağını iddia etmeyi göze almak istiyor. Demem o ki, bu ortaya çıkışın mantığı, Marksizm-Leninizm-Stalinizm üçlüsünün belli belirsiz birbirine uymasını sağlayan tasımsal dolayımın üç formunun başarısı olarak kavranabilir. Bu üç dolayımlanmış terim (Tümel, Tikel ve Tekil) Tarih (küresel tarihsel hareket), proletarya (Tümel ile ayrıcalıklı bir ilişkisi olan belirli bir sınıf) ve Komünist Parti'dir (Tekil temsilci). İlk başta klasik Marksist dolayım biçiminde Parti, Tarih ve proletarya arasında bir dolayım kurar: partinin eylemi, "empirik" işçi sınıfının, kendi toplumsal konumuna kazınmış tarihsel misyonun farkına varmasını ve buna uygun davranmasını, yani

devrimci bir özne hâline gelmesini sağlar. Vurgu, proletaryanın “kendiliğinden” devrimci duruşu üzerinedir: Parti, yalnızca ortaya çıkarıcı bir rolde [*maieutic*] eyleme geçer ve proletaryanın kendinde sınıftan kendi için sınıfa biçimsel dönüşümünü mümkün kılar. Bununla birlikte Hegel’de her zaman olduğu gibi bu dolayımın “hakikati”, kendi hareketi sırasında kalkış noktasının, varsayılan özdeşliğin yanlışlanmasıdır. İlk biçimde, varsayılan özdeşlik proletarya ve Tarih arasındadır: evrensel kurtuluşun devrimci misyonunun, "evrensel sınıf" olarak, gerçek tikel çıkarları insanlığın evrensel çıkarlarıyla örtüşen sınıf olarak proletaryanın nesnel toplumsal koşullarında yazılı olduğu düşüncesi. Üçüncü terim Parti ise, yalnızca tekilin bu evrensel potansiyelinin gerçekleştirilmesinin uygulayıcısıdır. Bu dolayım sırasında elle tutulur olan şey, proletaryanın “eşzamanlı olarak” sadece sendikacı reformist farkındalığı kazanmasıdır ve böylece Leninist sonuca varırız: devrimci öznenin kuruluşu yalnızca, Parti entelektüelleri (olacak olanlar) tarihsel sürecin iç mantığının asıl yüzünü kavradığında ve bu doğrultuda proletaryayı “eğittiğinde” mümkündür. İkinci biçimde proletarya, Tarih (küresel tarihsel süreç) ve onun hakkındaki Parti’de somutluğa kavuşan bilimsel bilgi arasındaki arabulucu [*mediator*] rolüne indirgenir. Tarihsel sürecin mantığının iç yüzünü anladıktan sonra Parti, işçileri tarihsel hedefin gerçekleştirilmesinin istekli araçları olarak “eğitir”. Bu ikinci biçimde varsayılan özdeşlik, Evrensel ve Tekil, Tarih ve Parti arasındadır: “kolektif entelektüel” olarak Parti’nin, tarihsel sürecin etkili bilgisine sahip olduğu düşüncesi. Bu varsayım, en iyi “özel” ve “nesnel” tarafın örtüşmesiyle resmedilmiştir. Zorunlu yasalar tarafından belirlenen nesnel bir süreç olarak Tarih kavramı, bu süreç hakkındaki ayrıcalıklı bilgisi - içgörüsü- bu sürece müdahale etmesine ve onu yönlendirmesine olanak tanıyan Özne olarak Parti entelektüelleri kavramıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Ayrıca bekleneceği üzere ikinci dolayım sırasında yanlışlanan varsayım bizi üçüncüye yani “Stalinist” dolayım biçimine, Evrensel’in (Tarih’in kendisi) proletarya ve Parti arasında bir dolayım oluşturduğu bütün hareketin “hakikat”ine götürmektedir. Birazcık basit ifade etmek gerekirse, Parti işçi sınıfı üzerindeki aktüel tahakkümünü ve sömürsünü meşrulaştırmak için yalnızca Tarih referansını kullanır: partinin “diyalektik ve tarihsel materyalizm” doktrini, “tarihsel ilerlemenin acımasız zorunluluğuna” yönelik ayrıcalıklı erişimiyle somutluk kazanmıştır. Bir tür “ontolojik kılıf” ile oportünist pragmatik Parti kararlarını oluşturur. Karşıtların veya en düşük ile en yüksek uyuşumdaki “sonsuz yargı”nın spekülasyonları açısından Sovyet işçilerinin sabahın erken saatlerinde hoparlörden

gelen Enternasyonal'in ilk akortlarındaki müzik tarafından uyandırıldığı olgusunu düşünelim. Şarkı sözlerindeki “Kalkın, köleliğe zincirlenmişler!” ifadesi, daha derin bir ironik anlam elde eder: Acınası orijinal anlamın nihai “hakikat”i (Direnin, sizi engelleyen zincirlerinizi kırın ve özgürlüğe ulaşın!), yani onun *gerçek* anlamının, yorgun işçilere yapılan bir çağrı olduğu ortaya çıkmaktadır: “İşçiler, ayağa kalkın ve bizim için, yani *Parti nomenklatura*⁷ adına çalışmaya başlayın!”

Tarih, proletarya ve Parti'nin bu üçlü tasımsal dolayımında, her dolayım biçimi bir öncekinin “hakikat”i ise, o zaman tarihsel ilerlemenin mantığına dair kendi kavrayışında temellendirdiği amacını gerçekleştirmenin bir aygıtı olarak işçi sınıfını araçsallaştıran Parti, yalnızca proletaryanın tarihsel misyonunun farkına varmasını, “gerçek ilgileri”ni keşfetmesini sağladığı düşüncesinin “hakikat”idir. Parti'nin işçi sınıfını acımasızca sömürmesi, Parti'nin, Tarihin mantığına dair bulduğu önseziyi onlar aracılığıyla gerçekleştirdiği düşüncesinin “hakikati”dir. Tarihin mantığına ilişkin derin kavrayışını onlar aracılığıyla gerçekleştirir. Bu hareketin acımasız olduğu, başlangıç noktasını - proletaryanın toplumsal pozisyonuna ilişkin potansiyel olarak “evrensel sınıf” olduğu öncülü- kabul ettiğimiz anda şeytani bir zorlamayla sonunda Gulag'ın olduğu bir süreçte yakalandığımız demir bir mantıkla karşı karşıya olduğumuz anlamına mı geliyor? Eğer bu doğruysa entelektüel göz alıcılığına karşın (ya da, tersine onun yüzünden) *Tarih ve Sınıf Bilinci*, Stalinizmin kurucu metni olurdu ve standart postmodernistlerin bu kitabı Hegelci Özcülüğün nihai tezahürü olarak reddetmesi ve Althusser'in Hegelciliği Stalinizmin gizli felsefi çekirdeği (Tarihsel Özne-Nesne olarak proletaryanın, Parti tarafından kendi nesnel toplumsal konumunda kendine yazgılı misyonu konusunda aydınlatılan “evrensel sınıf”ın, kendi kendini aşan kurtuluş eylemini gerçekleştirdiği büyük dönüm noktası olarak proleter devrime doğru tüm Tarihin ilerlemesinin teleolojik gerekliliği) olarak tanımlaması tamamen haklı olurdu. *Tarih ve Sınıf Bilinci* karşısındaki “diyalektik materyalizm” partizanlarının şiddetli tepkisi, Lucien Goldmann'ın egemen ideolojinin kendi gerçek temel öncüllerini nasıl zorunlu olarak reddetmek zorunda kaldığına dair kuralının bir örneği olacaktır. Bu perspektiften bakıldığında, Lukácsçı

⁷ SSCB'de ulusal ve yerel seviyedeki elit zümresi için kullanılan bir ifade. Bu gruba dahil insanlar konforlu konutlarda ikamet etme, devlete ait tatil tesislerini kullanma, otomobillerinde sürekli şoför bulundurma, ulaşılamayan gıdalara genellikle çabucak ulaşma ve düşük ücrette eşya satın alma haklarına sahiptirler. Bu ayrıcalıklarını tek bir şartta kaybederler: rejime yönelik hainlik şüphesi. (ç.n.)

megalomanyak Hegelci Leninist Parti kavramı, Tarihin mutlak Özne-Nesnesi olarak Proletaryanın "kolektif aklı" ve somutlaşmış tarihsel Ruh olarak, evrensel diyalektik yasaların egemen olduğu küresel bir ontolojik sürece dayanan devrimci faaliyetin görünüşte daha mütevazı "nesnelci" Stalinist açıklamasının gizli "gerçeği" olacaktır. Ayrıca, elbette ki öznenin kesinlikle Töz'deki bir boşlukta veyahut bizzat boşluğun kendisi olarak zuhur ettiği, öznenin yalnızca "Varlık'ın büyük ve gösterişli binasındaki çatlak"ta ve evrenin bir bakıma "raydan çıkmış" ve "kullanışsız" olduğu müddetçe mümkün olacağına ilişkin temel yapısökümcü öncül karşısında bu Hegelci Özne-Nesne düşüncesini icra etmek kolay olacaktır. Kısaca, öznenin tam olarak gerçekleşmesi her zaman başarısız olmakla kalmaz, aynı zamanda Lukács'ın öznenin "kusurlu" tarzı ve engellenmiş özne olarak reddettiği şey etkin olarak *öznenin kendisidir*. Stalinist "nesnel" açıklama, böylece tamamen felsefi nedenlerden dolayı *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nin "hakikat"ıdır. Özne tanımı itibarıyla başarısız olduğundan, Tarih'in Özne-Nesnesi olarak bütünüyle gerçekleşmesi zorunlu olarak kendi kendini iptal etmesini ve Tarih'in aracı olarak kendini kendini nesneleştirmesini gerektirir. Buna ek olarak, Hegelci-Stalinist kördüğüm karşısında (politik) öznenin bölgesi olarak Laclaucu radikal olumsuzluğun postmodern konumunu iddia etmek kolaydır. Politik tümeller "boştur", onları egemenliği altında tutan tikel içerikle aralarındaki bağ, ideolojik mücadelede söz konusu olan şeydir ve bu tamamen olumsaldır. Bir başka ifadeyle, hiçbir politik öznenin tümel misyonu kendi "nesnel" toplumsal koşullarında yazılı değildir.

Bununla birlikte, bu durum *Tarih ve Sınıf Bilinci* için geçerli midir? Lukács, Tarih'in mutlak Özne-Nesne'si olarak proletaryanın böyle bir sözde-Hegelci iddiasının savunucusu olarak reddedilebilir mi? Lukács'ın bütünüyle devrime bağlı bir şekilde konuşmaya devam ettiği *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nin somut politik arka planına dönelim. Birazcık kaba ve basitleştirilmiş terimlerle ifade etmek gerekirse 1917 Rusyasındaki devrimci kuvvetler için seçim, burjuvazinin demokratik devrimi bitiremediği zor bir durumda şöyle olmuştur: Bir tarafta, "gelişimin nesnel aşaması"nın mantığına itaat eden *Menşevikler* vardı: önce demokratik devrim, ardından proletarya devrimi. 1917'nin girdabında, Devlet aygıtlarının kademeli olarak çözülüşünden ve Geçici Hükümete yönelik yaygın popüler memnuniyetsizlik ve direnişten yararlanmak yerine, tüm radikal partiler hareketi çok ileri götürme eğilimine karşı direnmeli ve bunun yerine önce demokratik devrimi gerçekleştirmek için demokratik burjuva unsurlarla güçlerini

birleştirmeli ve ardından devrimci durumun “olgunlaşması”nı sabırla beklemelidir. Bu noktadan hareketle, durumun henüz "olgunlaşmadığı" 1917'de sosyalistlerin iktidarı ele geçirmesi, ilkel teröre geri dönüşü tetikleyecekti... (Her ne kadar "erken" bir ayaklanmanın yıkıcı terörist sonuçlarına dair bu korku Stalinizmin gölgesini haber veriyor gibi görünse de, Stalinizm ideolojisi, gelişimin gerekli aşamalarına dair bu "nesnelci" mantığa etkili bir dönüşü işaret etmektedir.) Öte yandan, Leninist strateji bir sıçrama yapmak, kendini durumun paradoksuna atmak, fırsatı yakalamak ve durum "erken" olsa bile, *bu "erken" müdahalenin, başlangıçtaki durumun "erken" olarak görüldüğü "nesnel" güçlerle ilişkisini* kökten değiştireceğine dair bir bahisle müdahale etmektir. Diğer bir deyişle, bize durumun "erken" olduğunu söyleyen referansların standardının altını oyacaktır.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Menşevikler ve Bolşevikler arasındaki şüphelerin aksine Lenin, 1917'nin karmaşık durumunun, yani Geçici Hükümet'in kararsız politikalarına karşı geniş kitlelerin artan memnuniyetsizliğinin, bir aşamayı (demokratik burjuva devrimi) "atlamak" ya da birbirini takip eden iki gerekli aşamayı (demokratik burjuva devrimi ve proleter devrim) tek bir aşamada "yoğunlaştırmak" için eşsiz bir fırsat sunduğunu düşünmüyordu. Bu tür bir anlayış, hâlâ “gelişmenin gerekli aşamaları”nın temel nesnelci “şeyleştirilmiş” mantığını kabul etmektedir, yalnızca farklı somut koşullarda seyrinin farklı ritmine izin verir (örneğin, bazı ülkelerde ikinci aşama hemen birincisini takip edebilir). Lenin'in düşüncesi çok daha güçlüdür. Nihayetinde, *“gelişmenin gerekli aşamaları”nın nesnel bir mantığı yoktur.* Çünkü somut durumların karmaşık dokusundan ve/veya öznel müdahalelerin beklenmedik sonuçlarından kaynaklanan “zorluklar” her zaman işlerin standart gidişatını raydan çıkarır. Lenin'in büyük bir iştahla gözlemlediği gibi, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki sömürgecilik ve aşırı sömürülen kitleler gerçeği, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki "muntazam" sınıf mücadelesini radikal bir şekilde etkilemekte ve "yerinden etmektedir". Sömürgeciliği hesaba katmadan "sınıf mücadelesi"nden bahsetmek boş bir soyutlamadır ve pratik siyasete tercüme edildiğinde sadece sömürgeciliğin "medenileştirici" rolünün kabul edilmesiyle sonuçlanabilir. Böylece burjuvazi, Asyalı kitlelerin sömürgecilik karşıtı mücadelesini gelişmiş Batılı devletlerindeki "gerçek" sınıf mücadelesine tabi kılarak, sınıf mücadelesinin koşullarını *de facto* tanımlamaktadır. . . . (Burada da Althusserci "üstbelirlenim" fikrine beklenmedik bir yakınlık fark edilebilir. "İstisnaları" ölçebilmek

için nihai bir kural yoktur. Gerçek tarihte *sadece istisnalar* vardır). Burada Lacancı terimlere başvurmak cazip gelebilir. Bu alternatif formülasyonda söz konusu olan "*büyük Öteki'nin var ol(a)mamasıdır*". Menşevikler tarihsel gelişimin pozitif mantığının her şeyi kucaklayan temeline dayanırken, Bolşevikler (en azından Lenin) "*büyük Öteki'nin var olmadığı*" farkındaydı. Apolitik müdahale, altta yatan küresel bir matrisin koordinatları içinde gerçekleşmez, çünkü elde edilen şey tam da bu küresel matrisin "kağıtlarının yeniden dağıtılmasıdır".

Lukács'ın, Lenin'e bu kadar hayranlık duymasının nedeni budur. Lukács'ın Lenin'i, Rus Sosyal Demokrasinin Bolşevikler ve Menşevikler olarak ikiye bölünmesi üzerine, iki grup parti programında tanımlandığı şekliyle kimlerin parti üyesi olabileceğine dair kesin bir formülasyon üzerinde tartışırken şöyle yazmıştı: "Bazen, uzun yıllar boyunca tüm işçi sınıfı hareketinin kaderi parti programındaki bir ya da iki kelimeyle belirlenebilir." Ya da 1917'nin sonlarında devrimci bir ilhak şansını gördüğünde şöyle diyen Lenin: "Eğer bu fırsatı kaçırsak tarih bizi asla affetmeyecek!". Daha genel bir düzeyde, kapitalizmin tarihi, egemen ideolojik siyasi çerçevenin, kendi varlığını tehdit ediyor gibi görünen hareket ve talepleri nasıl karşılayabildiğinin (ve bunların yıkıcı yanlarını nasıl yumuşatabildiğinin) uzun bir tarihidir. Diyelim ki cinsel özgürlük yanlıları uzun bir süre tek eşli cinsel baskının kapitalizmin hayatta kalması için gerekli olduğunu düşündüler - şimdi biliyoruz ki kapitalizm "sapkın" cinsellik biçimlerini sadece tolere etmekle kalmıyor, hatta aktif olarak kışkırtıyor ve sömürüyor, cinsel zevklere rastgele düşkünlükten bahsetmiyoruz bile. Ancak buradan çıkarılacak sonuç, kapitalizmin sonsuz bir bütünleşme kabiliyetine sahip olduğu ve böylece tüm özel taleplerin yıkıcı kenarını kestiği değildir - zamanlama, "anı yakalama" meselesi çok önemlidir. Belirli bir talep, belirli bir anda küresel patlama gücüne sahiptir, küresel devrimin metaforik bir ikamesi olarak işlev görür. Eğer bu konuda kayıtsız şartsız ısrar edersek, sistem patlayacaktır. Ancak çok uzun süre beklersek, bu belirli talep ile küresel devrilme arasındaki metaforik kısa devre çözülür ve Sistem, alaycı bir ikiye bölme memnuniyetiyle, "Bunu mu istiyordunuz? Al bakalım!" jestini yapar ve bu gerçekten radikal bir şey olmaz. Lukács'ın *Augenblick* (kısaca, bir duruma müdahale etmek için bir açıklığın bulunduğu o *an*) dediği şey, doğru anı yakalama, Sistem kendisini taleplere göre uydurmadan *önce* çatışmayı şiddetlendirme sanatıdır. Elimizde çok daha "Gramsci'ye yakın" bir Lukács var ve genellikle varsayıldığından daha fazla varsayıma/olasılığa yatkındır. Lukácsçı *Augenblick*, Alain

Badiou'nun Olay olarak formüle ettiği şeye beklenmedik bir şekilde yakındır: önceden var olan “nesnel koşullar” açısından açıklanamayan bir müdahale. Lukács'ın argümanının özü, eylemin “tarihsel koşullara” indirgenmesini reddeder. Tarafsız, “nesnel koşullar” yoktur, yani (Hegel tarzında) tüm önvarsayımlar zaten asgari düzeyde ortaya konmuştur.

Lukács'ın 1919'da Macar devrimci konsey diktatörlüğünün başarısızlığının nedenlerini "nesnelci" bir şekilde sıralaması buna örnektir: ordudaki hain subaylar, açlığa neden olan dış abluka. . . Bunlar kuşkusuz devrimin yenilgisinde önemli bir rol oynayan olgular olsa da, "öznel" siyasi güçlerin özgül kümelenmesi tarafından nasıl "dolayımlandıklarını" hesaba katmadan bunları ham olgular olarak anmak metodolojik olarak yanlıştır. Neden Rus devletinin çok daha güçlü abluhasının aksine, Sovyet devleti emperyalist ve karşı-devrimci saldırıya boyun eğmemiştir? Çünkü Rusya'da Bolşevik Parti, kitleleri bu ablukanın nasıl yabancı ve yerli karşı-devrimci güçlerin bir sonucu olduğu konusunda bilinçlendirdi. Ancak Macaristan'da Parti ideolojik olarak yeterince güçlü değildi, bu nedenle çalışan kitleler, ablukanın rejimin "anti-demokratik" doğasının bir sonucu olduğunu iddia eden anti-Komünist propagandaya yenik düştüler - "demokrasiye" dönelim ve dış yardım akmaya başlasın. . . Subayların ihaneti mi? Evet, ama aynı ihanet Sovyet Rusya'da neden aynı felaket sonuçlara yol açmadı? Dahası, hainler ortaya çıkarıldığında, neden onların yerine güvenilir kadrolar getirilemedi? Çünkü Komünist Parti yeterince güçlü ve aktif değildi, Rus Bolşevik Partisi ise devrimi savunmak için sonuna kadar savaşılmaya hazır askerleri seferber etmişti. Elbette Komünist Parti'nin zayıflığının yine toplumsal durumun "nesnel" bir bileşeni olduğu iddia edilebilir; ancak bu "gerçeğin" ardında yine başka öznel kararlar ve eylemler vardır, böylece hiçbir zaman salt "nesnel" bir durumun sıfır düzeyine ulaşamayız. Nihai nokta nesnellik değil, öznel ve nesnel yön arasındaki küresel "aracılık" süreci olarak toplumsal "bütünlüktür". Başka bir deyişle, Eylem hiçbir zaman nesnel koşulların bir sonucuna indirgenemez.

Farklı bir alandan örnek vermek gerekirse, bir ideolojinin “önvarsayımlarını ortaya koyma” biçimi, 1920'lerin Almanya'sında Nazi ideolojisinin giderek daha fazla kabul görmesinin standart (sözde) açıklamasında, Nazilerin sıradan orta sınıf insanların ekonomik kriz ve toplumsal değişimler nedeniyle ortaya çıkan korku ve endişelerini ustalıkla manipüle ettiği gerçeğinde de kolayca görülebilir. Bu açıklamayla ilgili sorun, kendi kendini referans alan döngüsellik gözden kaçırmasıdır. Evet, Naziler korku ve

kaygıları ustalıkla manipüle ettiler, ancak *bu korku ve kaygılar zaten belirli bir ideolojik perspektifin ürünüydü* ve basit bir ideoloji öncesi olgu değildi. Başka bir deyişle, Nazi ideolojisinin kendisi de "kaygılar ve korkular" yaratmış ve bunlara karşı kendisini bir çözüm olarak önermiştir.

Şimdi tekrar üçlü "tasım"ımıza dönebilir ve hatanın tam olarak nerede olduğunu belirleyebiliriz: tasımın ilk iki biçimi arasındaki karşıtlıkta. Lukács, elbette, Parti bürokratlarının dışarıdan dayatılan "diktatörlüğüne" karşı emekçi kitlelerin özerk taban örgütlenmesini savunan "kendiliğindenlik" ideolojisine karşıdır. Aynı zamanda sözde Leninist (aslında Kautsky'nin) "empirik" işçi sınıfının kendi başına sadece sendikal reform düzeyine ulaşabileceği ve devrimci özne haline gelmesinin tek yolunun bağımsız entelektüellerin kapitalizmden sosyalizme geçişin "nesnel" gerekliliğine dair tarafsız bir "bilimsel" kavrayış kazanması ve ardından bu bilgiyi ampirik işçi sınıfına aktarması, "onları kendi nesnel toplumsal konumlarında yazılı olan misyon hakkında eğitmesi" olduğu fikrine de karşı çıkar. Ancak *burada*, en saf haliyle diyalektik bir "karşıtların özdeşliği" ile karşılaşyoruz. Bu karşıtlıkla ilgili sorun, iki kutbun çok kaba bir şekilde karşıt olması ve gerçeğin bunların "diyalektik dolayımında" (sınıf bilinci, işçi sınıfının kendiliğinden öz farkındalığı ile Partinin eğitim faaliyeti arasındaki "etkileşimden" ortaya çıkar) arada bir yerde olması değildir. Sorun daha ziyade, işçi sınıfının yeterli devrimci sınıf bilincine ulaşacak içsel potansiyele sahip olduğu (ve dolayısıyla Partinin empirik işçilerin bu potansiyeli hayata geçirmelerini sağlamada sadece mütevazı, maiyetçi bir rol oynadığı) düşüncesinin, Partinin "işçiler" üzerinde, onların gerçek içsel potansiyellerinin ve/veya "gerçek uzun vadeli çıkarlarının" ne olduğuna dair doğru kavrayışı sayesinde diktatörce baskı uygulamasını *meşrulaştırmasıdır*. Kısacası, Lukács basitçe "kendiliğindenlik" ile dış Parti tahakkümü arasındaki sahte karşıtlığı, bireyin "iç potansiyelleri" ile onun eğitimcileri tarafından kendisine uygulanan dış baskının Hegelci spekülasyon özdeşliğine uygulamaktadır. Bir bireyin büyük bir müzisyen olabilmesi için "içsel potansiyele" sahip olması gerektiğini söylemek, bu potansiyellerin, dış baskı yoluyla bireyi bu potansiyelleri gerçekleştirmeye zorlayacak olan eğitimcide zaten mevcut olması gerektiği gerçeğiyle eşdeğerdir.

Dolayısıyla paradoks şu ki, devrimci bir duruşun işçi sınıfının gerçek "içsel doğasını" nasıl doğrudan tercüme ettiği konusunda ne kadar ısrar edersek, bu içsel potansiyeli hayata geçirmek için "empirik" işçi sınıfı üzerinde o kadar fazla dış baskı

uygulamak zorunda kalırız. Başka bir deyişle, karşıtların bu dolaysız özdeşliğinin, ilk iki biçimin "hakikati", gördüğümüz gibi, *üçüncü* biçimdir, Stalinist dolayımıdır. Neden mi? Çünkü bu dolaysız özdeşlik, eylem için herhangi bir yer açılmasını engeller. Eğer sınıf bilinci "kendiliğinden", işçi sınıfının nesnel durumuna işlenmiş içsel potansiyellerin gerçekleşmesi olarak ortaya çıkıyorsa, o zaman ortada gerçek bir eylem yoktur, sadece kendinde-olandan kendi-için-olana salt biçimsel bir dönüşüm vardır. Bu, zaten her zaman orada olanı gün ışığına çıkarma jestidir. Eğer doğru devrimci sınıf bilinci Parti aracılığıyla "ithal" edilecekse, o zaman bir yanda tarihsel gerekliliğin "nesnel" kavrayışını ona *müdahale etmeden* edinen "tarafsız" entelektüellere sahip oluruz. O zaman da işçi sınıfını, durumun içinde zaten yazılı olan zorunluluğu hayata geçirmek için araçsal-manipülatif olarak kullanmaları, doğru dürüst bir *eylem* yer bırakmıyor.

Bugün, (Alain Badiou gibi bazı önemli istisnalar dışında) hiçbir solcunun demokratik siyasetin öncüllerini sorgulamaya cesaret edemediği, demokrasinin dünya çapındaki zaferi çağında, Lukács'ın Rosa Luxemburg'un Lenin eleştirisine karşı polemğinde, *Augenblick*'in radikal olumsuzluğunu onaylayan sahici devrimci duruşun "demokrasi" ile "diktatörlük" ya da "terör" arasındaki standart karşıtlığı da onaylamaması gerektiğine dair hatırlatmasını akılda tutmak her zamankinden daha önemlidir. Günümüz kitle iletişim araçlarının bile odaklandığı liberal-demokratik evrenselcilik ile etnik/dinsel köktencilik arasındaki karşıtlığı geride bırakmak istiyorsak, ilk adım "demokratik köktencilik" olarak adlandırılabilen bir şeyin varlığını kabul etmektir: Demokrasinin, politik-ideolojik hegemonik mücadelelerin sonucu olarak (yeniden) müzakere edilmeyecek, depolitize edilmiş evrensel bir çerçevede ontolojikleştirilmesi.

Devlet siyasetinin bir biçimi olarak demokrasi, doğası gereği "Popperci"dır. Demokrasinin nihai kriteri rejimin "yanlışlanabilir" olmasıdır, yani açıkça tanımlanmış bir kamu prosedürünün (halk oylaması) rejimin artık meşru olmadığını ve başka bir siyasi güçle değiştirilmesi gerektiğini ortaya koyabilmesidir. Önemli olan bu prosedürün "adil" olması değil, ilgili tüm tarafların "adaletine" bakılmaksızın bu prosedür üzerinde önceden ve açık bir şekilde mutabık kalmasıdır. Devlet demokrasisinin savunucuları, standart ideolojik şantaj prosedürlerinde, bu özelliği terk ettiğimiz anda, rejimin "yanlışlanamaz" olduğu, yani kesin "yanlışlama" durumundan sonsuza kadar kaçındığımız "totaliter" alana girildiğini iddia ederler. Ne olursa olsun, binlerce kişi rejime karşı gösteri yapsa bile, rejim meşru olduğunu, halkın gerçek çıkarlarını temsil ettiğini ve "gerçek" halkın onu

desteklediğini iddia etmeye devam eder.... Burada, bu şantajı *reddetmeliyiz* (Lukács'ın Rosa Luxemburg'a yaptığı gibi). Kişinin a priori olarak ihlal etmesinin yasak olduğu "demokratik (usule ilişkin) kurallar" yoktur. Devrimci siyaset bir "kanaat" meselesi değil, uğruna çoğu zaman "çoğunluğun kanaatini" göz ardı etmek zorunda kalınan hakikat meselesidir ve buna karşı devrimci iradeyi dayatmaktır.

Peki, bugünkü Sol'un temel görevi *Tarih ve Sınıf Bilinci'nden Aydınlanmanın Diyalektiği'*ne geçişi ters yönde tekrarlamaksa? Mesele Lukács'ı "yeni zamanların talepleri" (Yeni İşçi Partisi'ne kadar tüm oportünist revizyonizmin büyük sloganı) doğrultusunda "daha da geliştirmek" değil, Olayı yeni koşullarda tekrarlamaktır. "Revizyonist hain" gibi terimlerin henüz Stalinist sloganın bir parçası olmadığı, ancak gerçek bir bağlılığı ifade ettiği bir tarihsel anı halâ hayal edebiliyor muyuz? Başka bir deyişle, erken dönem Marksist Lukács'ın eşsiz Olay'ı ile ilgili olarak bugün sorulması gereken soru şu değildir: "Onun çalışması bugünün kümelenmesi [*constellation*] açısından nasıl bir yerde duruyor? Hâlâ hayatta mı?" Bunun yerine, Adorno'nun Croce'nin "Hegel'in diyalektiğinde neyin ölü neyin canlı olduğu (Ana eserinin başlığı⁸)" hakkındaki büyüklük taslayan tarihselci sorusunu tersine çeviren meşhur sözleriyle ifade edilecek olursa: *Bugün Lukács'ın gözünde nasıl bir konumdayız?* Onun tarif ettiği eylemi hâlâ gerçekleştirebiliyor muyuz? Radikal olarak yerinden edilmişliği nedeniyle bugün hangi toplumsal aktör bunu gerçekleştirebilir?

⁸ Bkz. Adorno, *Drei Studien zu Hegel*, (Frankfurt: Suhrkamp, 1963) 13. (İngilizce: Theodor W. Adorno, *Hegel: Three Studies*, çev. Thierry Weber Nicholsen, Polity Press, 1994.)